

Ключові слова: джерела права ЄС, Договір про створення Європейського співтовариства, директива, регламент

Ковалишин О.Р. Види источников корпоративного права (права обществ) Европейского Союза

В статье анализируются виды источников Европейского Союза. Анализируются содержание отдельных директив в сфере корпоративного права. Предлагается авторская классификация источников корпоративного права: 1) по юридической силе; 2) по группам правоотношений, регулируемых.

Ключевые слова: источники права ЕС, Договор о создании Европейского сообщества, директива, регламент

Kovalyshyn O. The kinds of legal sources of EU Company (Corporate) Law

In connection with the signing of the Association Agreement between Ukraine and the European Union there is a need to adapt Ukrainian Company Law to the standards of EU Company Law standards. A lot is already done in this area. But much more should be implemented ahead.

European company law is an emerging field, which concerns the formation, operation of corporations in the European Union. According to the opinion of some authors, there is no substantive European company law as such. However, a host of minimum standards are applicable to companies throughout the European Union. The Treaty, directives and Regulations are the base of EU Company Law. They analyzed in this article.

Treaty establishing the European Union is a basic source of European Company legislation. There is a big number of EU Company Law directives. Author proposes his own classification of these directives: 1) on the base of their legal force; 2) by the groups of relations that are regulated by them.

An attention is paid to the EU regulations in the field of EU Company Law. A regulation is a legal act of the European Union that becomes immediately enforceable as law in all member states simultaneously. Regulations can be distinguished from directives which, at least in principle, need to be transposed into national law.

The author hope that the conclusions of the article will be useful for the process of harmonization of Ukrainian Company Law to the practice of the EU.

Keywords: legal sources of the EU law, the Treaty on establishment of the European Community, directive, regulation.

Кузьмич О.Я.

ПОКЛАДЕННЯ ВИКОНАННЯ ОBOB'ЯЗКУ БОРЖНИКА НА ТРЕТЮ ОСОБУ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

УДК 347.42

Однією з форм участі третіх осіб у цивільних відносинах є їх участь у виконанні зобов'язань. Так, відповідно до ч. 1 ст. 528 ЦК

України виконання обов'язку може бути покладено боржником на іншу особу, якщо з умов договору, вимог ЦК України, інших актів цивільного законодавства або суті зобов'язання не випливає обов'язок боржника виконати зобов'язання особисто. У цьому разі кредитор зобов'язаний прийняти виконання, запропоноване за боржника іншою особою. Крім того, згідно із ч. 2 цієї статті у разі невиконання або неналежного виконання обов'язку боржника іншою особою цей обов'язок боржник повинен виконати сам.

Інша особа може задовольнити вимогу кредитора без згоди боржника у разі небезпеки втратити право на майно боржника (право оренди, право застави тощо) внаслідок звернення кредитором стягнення на це майно. У цьому разі до іншої особи переходять права кредитора у зобов'язанні і застосовуються положення статей 512-519 ЦК України (ч. 3 ст. 528 ЦК України). Як відзначено в доктринальних дослідженнях, можливість покладення виконання зобов'язання на третіх осіб зумовлюється низкою обставин, зокрема ускладненням договірних зв'язків, спеціалізацією професійних учасників майнового обороту, що в контексті договорів, які ними укладаються, викликає до існування спеціальні договірні конструкції. Відтак, підвищується питома вага зобов'язань, виконання яких без залучення третіх осіб є неефективним з точки зору організаційної доцільності, економії коштів та низки інших обставин [1, с. 10].

З огляду на специфіку цього правового інституту особливу увагу привертає до себе питання юридичної природи та форми правочину, яким опосередковується залучення третіх осіб до виконання обов'язків боржника на підставі ч. 1 ст. 528 ЦК України. Актуальність цієї тематики зумовлена відсутністю на законодавчому рівні спеціальних вимог щодо таких правочинів, що у свою чергу призводить до виникнення в судовій практиці помилок в кваліфікації тих чи інших правових конструкцій як таких, якими опосередковується покладення виконання обов'язку боржника на третю особу (ч. 1 ст. 528 ЦК України).

Питання покладення обов'язків боржника на третіх осіб в різних аспектах досліджувались в працях В. В. Луця, М. І. Брагінського, Н. С. Ковалевської, І. О. Бровченко, О. В. Михалюк тощо.

Метою цієї статті є науковий аналіз юридичної природи та форми правочинів, якими опосередковується покладення виконання обов'язку боржника на третіх осіб.

Підтвердженням тематики, обраної для наукового дослідження, є наступна цивільна справа, так відмовляючи у задоволенні позовних вимог Особи 1 до ВАТ «Морський транспортний банк» Солом'янський районний суд м. Києва виходив із того, що докази, які б з одного боку, - підтверджували надання банком згоди на заміну боржника з Особи 2 на Особу 1, а з іншого – покладення відповідачем обов'язку по виконанню умов кредитного договору на третю особу (позивача – Особи 1), відсутні були [3]. Як впливає з рішення цього суду звернувшись із позовом про стягнення на свою користь коштів позивач Особа 1 свої вимоги мотивувала тим, що 02.04.2008 року між ВАТ «Морський транспортний банк» та Особа 3 було укладено Кредитний договір № 00417/RK, згідно з умовами якого відповідач отримала в банку споживчий кредит в розмірі 120834,10 дол. США, строком до 01.04.2023 року. На прохання Особа 2 (відповідача у справі) Особа 1 сплатила залишок зобов'язань Особи 2 за Кредитним договором від 02.04.2008 року на загальну суму 20075, 59 дол. США. Виконавши зобов'язання за відповідача, позивач вважає, що має з 14.12.2011 року право вимоги до відповідача на загальну суму 20075, 59 дол. США [3].

Так, залишаючи поза увагу процесуальні аспекти встановлення в цивільному судочинстві фактів матеріально-правового характеру слід сказати про наступне, правовідносини, які склалися між Особою 1 та особою 2 в межах наведеної фабули справи можна за певних умов кваліфікувати і як відносини, які охоплюються інститутом покладення обов'язку боржника на третю особу (ч. 1 ст. 528 ЦК України), і як відносин, які склалися у зв'язку з набуттям та збереженням майна без достатньої правової підстави (глава 83 ЦК України), а також як відносини, що склалися у зв'язку із вчиненням дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення (глава 79 ЦК України). Однак їх належна кваліфікація є неможливою без оцінку домовленості, яка мала місце між позичальником за кредитним договором та третьою особою, тобто Особою 2 та Особою 1.

Як зауважив В. М. Зубар, відсутність доручення, як умова виникнення зобов'язання, передбачає відсутність у гестора повноважень діяти в інтересах інших осіб. Дії мають бути без будь-якого доручення або згоди в іншій формі особи, в інтересах якої ці дії здійснюються. Відсутність доручення означає відсутність договору поруки, а також іншого договору (наприклад, комісії, схову), яким би надавалися певні повноваження, або згоди укласти подібний договір у майбутньому. Такий договір має бути відсутнім як до, так і в момент, коли особа почала здійснювати дії в інтересах іншого суб'єкта [4, с. 12]. Крім того, як відзначається автором, не виникає зобов'язання з ведення чужих справ без доручення в разі здійснення дій повіреним за договором доручення з відступом від вказівок довірителя [4, с. 13].

Виходячи із зазначеного, а також припустивши, що в основі прохання позичальника за кредитним договором, яке адресовано третій особі, лежить доручення про вчинення нею певних дій на користь кредитора основного зобов'язання, а саме оплати залишку коштів за кредитним договором можна зробити висновок, що в цьому випадку підстав для кваліфікації відносин, які склалися між цими суб'єктами цивільних відносин такими, що охоплюються зобов'язанням у зв'язку із вчиненням дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення, не буде. Такий висновок ґрунтується передусім на юридичній природі цього правового інституту, для якого характерною є відсутність попередньої домовленості між його сторонами про вчинення дій майнового характеру, а, отже, можливості для повернення коштів Особі 1 в судовому порядку на підставі ч. 1 ст. 1160 ЦК України, не буде.

Про покладення Особою 2 свого обов'язку, який виник з кредитного договору на Особу 1 як третю особу (ч. 1 ст. 528 ЦК України), можна було б вести мову тільки за наявності в сукупності таких умов, досягнення відповідної домовленості між ними, виконання Особою 1 як третьою особою, обов'язку замість боржника (позичальника за кредитним договором) від власного імені та виконання його за власний рахунок, що обумовлено юридичною природою інституту участі третіх осіб у виконанні зобов'язань.

Однак і при дотриманні всіх цих умов не було б підстав для прийняти судом для Особи 1 позитивного рішення в частині по-

вернення відповідних грошових коштів. Такий висновок ґрунтується на тому, що виконання обов'язку боржника третьою особою на підставі ч. 1 ст. 528 ЦК України не призводить до переходу прав кредитора до неї, що є характерним для виконання третіми особами обов'язків боржника на підставі ч. 3 ст. 528 ЦК України. Як відзначено в рішенні Личаківського районного суду м. Львова у справі за позовом Особа 4 до ПАТ КБ «Надра», Особа 5 про стягнення безпідставно набутих коштів, залежно від правових наслідків виконання іншою особою обов'язку боржника воно поділяється на таке, що відбувається, без набуття іншою особою прав кредитора (ч. 1 ст. 528 ЦК України). У такому випадку має місце передоручення, тобто покладення боржником виконання свого обов'язку на іншу особу, яка не є стороною зобов'язання. Випадки коли можливе виконання зобов'язання третьою особою без згоди боржника передбачено ч. 3 ст. 528 ЦК України, а саме у разі небезпеки втратити право на майно боржника (право оренди, право застави тощо) внаслідок звернення кредитором стягнення на це майно. Таке виконання є одним із випадків суброгації. При виконанні обов'язку іншою особою без згоди боржника відбувається перехід прав кредитора у зобов'язанні [2].

Тому, для правильної кваліфікації відносин, які склалися між Особою 1, Особою 2 та ВАТ «Морський транспортний банк» суд передусім мав дати оцінку «усному проханню», яке мало місце між Особою 1 та Особою 2, що у сою чергу дозволило б кваліфікувати відповідні відносини або як такими, які охоплюються інститутом покладення виконання обов'язку боржника на третю особу (ч. 1 ст. 528 ЦК України), або як відносини представництва. В протилежному випадку такі відносини суд повинен був кваліфікувати як відносини, які склалися у зв'язку із набуттям та збереженням майна без достатньої правової підстави (глава 83 ЦК України), в яких боржником є ВАТ «Морський транспортний банк». Як передбачено ч. 1 ст. 1212 ЦК України особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуте,

згодом відпала. Саме в межах цього правового інституту Особа 1 мала б можливість в судовому порядку вимагати повернення коштів, які вона оплатила ВАТ «Морський транспортний банк» замість позичальника в межах залишку за кредитним договором. З огляду на зазначене можна погодись з позицією Личаківського районного суду м. Львова у справі за позовом Особа 4 до ПАТ Комерційний банк «Надра», Особи 5 про стягнення безпідставно набутих коштів. Як відзначається в рішенні суду, оскільки в жодних договірних відносинах із відповідачами позивач не перебував, у позивача відсутні будь-які права на рухоме чи нерухоме майно відповідача Особа 5, а тому відповідач ПАТ КБ «Надра» безпідставно та незаконно отримав від позивача грошові кошти у розмірі 68462,44 грн., чим порушив його права та законні інтереси. Керуючись наведеним, суд дійшов висновку, що в цій ситуації має місце набуття банком грошових коштів без достатньої правової підстави у зв'язку із чим останній має повернути ці кошти позивачу [2]. Отож, як впливає з наведеного в правозастосовчій практиці було б на порядок простіше кваліфікувати відповідні відносини в межах того, чи іншого правового інституту, якщо б відповідні домовленості між учасниками цивільних відносин отримали належну формалізацію хоча б в межах загальних положень цивільного законодавства.

Загалом вчинення правочинів, про які йдеться, може опосередковуватися такими договірними конструкціями як конструкцією договору на користь третьої особи (ст. 636 ЦК України) та конструкцією договору про виконання третій особі. В останньому випадку незважаючи, що можливість укладення такого договору законодавцем за загальним правилом не передбачена, тим не менше договір, про який йдеться, є відомим як законодавству, так і науці цивільного права.

Договором на користь третьої особи є договір, в якому боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок на користь третьої особи, яка встановлена або не встановлена у договорі, а третя особа має право вимагати виконання такого обов'язку [5, с. 295]. У разі покладення обов'язку боржника на третю особу за конструкцією цього договору, в якості останньої буде кредитор основного зо-

бов'язання в якого окрім обов'язку прийняти виконання (ч. 1 ст. 528 ЦК України), виникне ще й право вимоги.

В силу специфіки цього договору третя особа може скористатися наданим їй правом, а може й не скористатися ним, у зв'язку із чим виникає запитання з приводу виправданості покладення обов'язку боржника на третю особу за конструкцією цього договору. З огляду на положення ч. 1 ст. 528 ЦК України згідно з яким на кредитора покладається обов'язок прийняти виконання від третьої особи, відповідь на поставлене запитання буде позитивною. Враховуючи, що виконання договору на користь третьої особи може здійснюватися не тільки за вимогою третьої особи, але й також особи, яка уклала договір, тому у разі виконання цього договору на вимогу останньої, кредитор зобов'язаний буде прийняти виконання. Цей обов'язок кредитора, на що звертається увага в юридичній літературі, в силу відносного характеру зобов'язальних правовідносин є кредиторським обов'язком перед боржником. Третя особа не має права вимагати від кредитора прийняття виконання, така вимога належить боржника в зобов'язанні [7, с. 185].

Аналогічно як і за договором на користь третьої особи у разі покладення обов'язку боржника на третю особу за договором про виконання третій особі в якості останньої буде кредитор основного зобов'язання. Виконання такого договору в силу його специфіки здійснюється винятково на вимогу особи, яка уклала договір, тому в цьому випадку як і у випадку з договором на користь третьої особи, кредитор основного зобов'язаний буде зобов'язаний прийняти виконання (ч. 1 ст. 528 ЦК України).

Покладення обов'язку боржника на третіх осіб може здійснюватися й на підставі інших договірних конструкцій, зокрема договорів, виконання яких здійснюватиметься на користь кожного із контрагентів. До таких договорів можна віднести й субпідрядні договори. Так, згідно із ч. 1 ст. 838 ЦК України підрядник має право, якщо інше не встановлено договором, залучити до виконання роботи інших осіб (субпідрядників), залишаючись відповідальним перед замовником за результат їхньої роботи. У цьому разі підрядник виступає перед замовником як генеральний

підрядник, а перед субпідрядником – як замовник. Крім того, як передбачено ч. 2 вказаної статті генеральний підрядник відповідає перед субпідрядником за невиконання або неналежне виконання замовником своїх обов'язків за договором підряду, а перед замовником – за порушення субпідрядником свого обов'язку.

Замовник і субпідрядник не мають права пред'являти один одному вимоги, пов'язані з порушенням договорів, укладених кожним з них з генеральним підрядником, якщо інше не встановлено договором або законом.

Як зауважує В. В. Луць, договірні відносини з виконання робіт складаються за схемою прямого договору між замовником і підрядником або за конструкцією генерального підряду. Остання за попереднім законодавством застосовувалась у підрядних відносинах з капітального будівництва та виконання проектних і пошукових робіт. За новим ЦК України, як зазначає автор, система генерального підряду закріплюється як загальна для договорів підрядного типу [6, с. 213].

В основі конструкції генерального підряду також лежить конструкція покладення виконання на третю особу, однак з характерними особливостями, які впливають із специфіки договорів підряду, і які є спрямовані на захист інтересів суб'єктів цієї договірної конструкції. В силу специфіки конструкції генерального підряду підрядник, прийнявши виконання від субпідрядника, передає таке виконання безпосередньо замовникові, як стороні договору. В той же час, як впливає із ч. 1 ст. 528 ЦК України, положенням якої передбачена класична конструкція покладення виконання на третю особу, кредитор у договірному зобов'язанні, виконання якого покладено боржником на третю особу, безпосередньо приймає виконання від останньої. В даному випадку підставою залучення до виконання договорів підряду генеральними підрядниками субпідрядників є субпідрядний договір. Генеральним підрядником є особа, яка бере на себе обов'язки з виконання робіт за договором підряду, і така, що залучає до виконання робіт інших осіб (субпідрядників). Закон не виключає можливості передачі субпідрядникам усього обсягу робіт із збереженням за генеральним підрядником загальних функцій з керівництва та орга-

нізації виконуваних робіт [8, с. 539]. Субпідрядником є особа, яка залучена генпідрядником на підставі субпідрядного договору для виконання частини робіт, передбачених договором підряду [8, с. 539]. Хоча такі договори, на що необхідно звернути увагу, можуть бути укладені як і багатосторонні, тобто з участю безпосередньо замовників робіт.

Підсумовуючи зазначене, необхідно зробити такі висновки: покладення обов'язку боржника на третю особу (ч. 1 ст. 528 ЦК України) може опосередковуватися різними договірними конструкціями, в тому числі й з участю третіх осіб (зокрема, конструкціями договорів на користь третьої особи та про виконання третім особам). Обмеження із цього приводу можуть впливати хіба що із специфіки тих чи інших зобов'язань для виконання яких залучаються інші особи; з огляду на інтереси сторін основного зобов'язання та третіх осіб, на яких покладається виконання обов'язку боржника правочин, яким опосередковується таке покладення, за формою має відповідати формі правочину, на підставі якого виникло відповідне зобов'язання.

1. Бровченко І. О. *Участь третіх осіб у цивільно-правових зобов'язаннях : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / І. О. Бровченко. – Х., 2009. – 20 с.*
2. *Заочне рішення Личаківського районного суду м. Львова від 02 грудня 2014 року у справі №463/2829/14-ц [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.reyestr.gov.ua.*
3. *Заочне рішення Солом'янського районного суду м. Києва від 17 вересня 2015 року у справі № 760/10302/15-ц [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.reyestr.gov.ua.*
4. Зубар В. М. *Зобов'язання, що виникають з ведення чужих справ без доручення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / В. М. Зубар. – К., 2001. – 18 с.*
5. Кузьмич О. Я. *Договори на користь третіх осіб у цивільному праві України : монографія / О. Я. Кузьмич. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2014. – 334 с.*
6. Луць В. В. *Контракти в підприємницькій діяльності: навч. посіб. / В.В.Луць.–2-е вид., перероб. і допов.–К.:Юрінком Інтер,2008.– 576 с.*
7. Сарбаи С. В. *Исполнение договорного обязательства / С. В. Сарбаи. – М.: Статут, 2005. – 2005. – 636 с.*

8. *Цивільне право України. Особлива частина : підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, Р. А. Майданика. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 1176 с.*

Кузьмич О.Я. Покладення виконання обов'язку боржника на третю особу: актуальні питання судової практики

В статті аналізуються проблеми застосування норм про покладення виконання обов'язку боржника на третіх осіб в судовій практиці, особлива увага присвячена питанням вчинення правочинів, якими опосередковується таке покладення.

Ключові слова: зобов'язання, боржник, договір, третя особа.

Кузьмич О.Я. Возложение исполнения обязанности должника на третье лицо : актуальные вопросы судебной практики

В статье анализируются проблемы применения норм о возложении исполнения обязанности должника на третьих лиц в судебной практике, особое внимание уделено вопросам совершения сделок, которыми опосредуется такое возложение.

Ключевые слова: обязательства, должник, договор, третье лицо.

Kuzmich O.Y. Putting the obligation of the debtor to a third party: issues of jurisprudence

The article deals with the application problems of imposing of the debtor obligation to third parties in judicial practice, special attention is devoted to the question of the transactions committing, which mediate such obligation.

Imposing the obligation of the debtor to a third party can use various contractual structures, including the participation of third parties (including structures contracts to a third person and the performance of third parties). Restrictions on this occasion might arise unless the specifics of certain liabilities for which other persons are involved; given the interests of the parties and the main obligations of third parties on which rests the obligation of the debtor transaction, which is mediated by a laying, the form must match the form of the transaction, under which there was a corresponding obligation.

Keywords: commitment, debtor, contract, third party.

Ляшенко О.В.

ОБМЕЖЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПО ДОГОВОРУ ПОРУКИ ЗА РИМСЬКИМ ПРАВОМ

УДК 347.41-43(+ 32, 468, 755, 768) + 346.3(+ 6, 9)

Постановка завдання. Метою статті є дослідження питання обмеження відповідальності за договором поруки в Римському